

Zvezi društev slovenskih likovnih umetnikov izvedel Cankarjev dom, jasno kaže živo ilustratorsko ustvarjalnost v slovenskem prostoru. Poleg v svetu že uveljavljajočih se, zgoraj omenjenih avtoric,

zasluži še več slovenskih ilustratorjev in ilustratork mesto na mednarodnih ilustratorskih prizoriščih.

Maruša Avguštin

ALI MOČ PESNIŠKEGA JEZIKA V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI USIHA?

V okviru Slovenskega knjižnega sejma potekajo od leta 2001 naprej tudi žive in medijsko odmevne debatne kavarne. Revija *Otrok in knjiga* je pripravila leta 2002 debatno kavarno o **kritiki mladinske književnosti**, leta 2003 o **mladinski pop literaturi** (prispevki sodelujočih so objavljeni v reviji *Otrok in knjiga* št. 59), leta 2004 pa o moči pesniškega jezika sodobne slovenske mladinske književnosti. Urednica revije Darka Tancer-Kajnih je kot moderatorka sodelovala tudi na debatnih kavarnah o izvorni slovenski slikanici (2001), o navalu fantazijske literature (2002) in o prodoru slovenskih slikanic in ilustratork v tujino (leta 2004), ki jih je na sejmu organizirala založba Mladinska knjiga.

Izhodiščna vprašanja za razmišljanje na debatni kavarni z naslovom **Ali moč pesniškega jezika v mladinski književnosti usiha?** je pripravil dr. Igor Saksida, izredni profesor s Pedagoške fakultete v Ljubljani, ki je bil tudi moderator omizja. V pogovoru so sodelovali: Milan Dekleva, Niko Grafenauer, Bina Štampe Žmavc, Andrej Rozman Roza in Dane Zajc. Kavarna je pritegnila številne poslušalce. Objavljamo uvodne teze in tri pisno oddane prispevke:

Kdo danes piše mladinsko poezijo? Katere teme v njej prevladujejo? Ali je v tej skupini pesniških besedil mogoče zaznati »krizo sporočila«, ki se je pojavila

s koncem modernistične inovativnosti? Ali je »logika jezikovne igre« v mladinski poeziji presežena? Kako danes še ločevati med poezijo za otroke in poezijo za odrasle? Kaj je z »estetiko grdega« v otroških verzih? Kaj sploh je otroška in kaj mladinska poezija? Kdo danes to poezijo sploh še bere?

Bina Štampe Žmavc:

Če si za izhodišče pričujočega razmišljanja postavimo vprašanje, kdo danes piše mladinsko poezijo, bi se razmeroma točen odgovor glasil: vsi in nekaj malega pesnikov. Kar sam po sebi bi se tako ponujal sklep, da moč pesniškega jezika v mladinski književnosti pravzaprav vzpodbudno narašča. – Letna poročila založnikov prinašajo dolge sezname knjig in slikanic za otroke in mladino, število periodičnega revialnega tiska se je povečalo in po novem se za dosežke v mladinski književnosti podeljujejo tri nagrade: nacionalni večernica in desetnica ter Levstikova, ki se za takšno razglašča. Kljub vsemu pa natančnejši pogled na stanje mladinske poezije razkrije nad vse paradoksalno sliko: število knjig se nenehno povečuje, pesniške zbirke za otroke pa postajajo vse bolj redke ptice. Se je postaral pesniški jezik? So se postarali pesniki? – Je morda na delu tisti

skrivnostni »nomen est omen« in se je oko mladinske poezije zvečerilo ter zdaj desetiško tava v somraku?

V somraku založniških razmer prav gotovo – poezija je namreč vse manj zaželena, saj njene razmeroma nizke naklade založnikom ne prinašajo dovolj profita. Postala je skratka tržno blago, ki ga je treba ukiniti, če se ne prodaja kot barbike ali konzerve tunine. Tako se kar sama ponuja domneva, da v poeziji najboljše sploh ne izide ali le stežka izide, pa še tedaj neprepoznano izgine v kraterjih medijskega molka, kot da se nikoli ne bi bilo zgodilo. V poplavi popularne kulture se prostor poezije tanjša, nepreglednost pa večja in je seveda vse težje relevantno ugotavljati, kaj in koliko se v resnici pesni za mladino, in kdo je konzument mladinske poezije. Posebej še, ker vrednostne lestvice diktirajo mediji – česar v medijih ni, pravzaprav ne obstaja. Gre za pojav založniškega ali širše – kulturnega nasilja, nasilja brezimnega kapitala, ki obvladuje vsa področja življenja. Nič čudnega, da se tudi ozvezdje poezije počasi preklaplja v »strobe lights« profitnega popa. Temu se ne morejo ali nočejo izogniti ne stroka ne knjižnice ne druge pristojne institucije. Najmanj pa seveda založbe z uredniki, ki so se z osupljivo prilagodljivostjo čez noč prelevili v goreče mamoniste – bolj malo v službi poezije in toliko več v službi sistema. Tako se celo antologija mladinske poezije ne zgodi več kot cvetnik poezije, ampak kot raz-komadanje poezije na komade, kot da gre za razsekane kose zamrznjenega lososa, komade pravkar ustreljene divjačine ali komade erektiranih kondomov v sexy shopu. Pragmatično mamonistično, kot je brutalen sam izvor besede komad, v prvotnem pomenu odsekan, odbit kos. V tem primeru pač odsekani komad poezije in nekakšna brezbrizna relativizacija vsega, kar je v zvezi z njo.

Razvrednotenje otroške poezije je najbolj vidno v periodičnem revialnem

tisku. Čeprav izhaja precejšnje število revij za otroke in je v njih nemalo pesmic pedantno pospremljenih tudi z ustreznim navodilom za uporabo, gre v večini primerov za poezijo banalnih, neinventivnih polpesmic, v katerih se pesniško nenevarno in brez zveze rima hlod na plot, mama na salama, petelinček na slinček in fižol na pol. Kot da se poezija od Levstika do Zajca ne bi bila nikoli zgodila! In kot da se bistvo pesniškega jezika očem izmika! – Pisati za otroke namreč nikakor ne pomeni, pisati pomanjšano poezijo na pol ukrojenih hlačnic in rokavov. – Morda bi bilo tukaj potrebno umestiti vprašanje, kdo danes sploh še zna brati poezijo, in kje se je izgubila literarna kritika!

Ko se vprašujemo po temah, ki prevladujejo v mladinski poeziji, in ali je zaznati krizo sporočila, ki se je pojavila s koncem modernistične inovativnosti, bi morda lahko razmišljali tudi drugače. Morda v resnici sploh ne gre za krizo sporočila – prej obratno! – za nepravilnost, da bi sporočilo zaznali, za odklanjanje kakršne koli sporočilnosti, če ta ni v interesu trenutnih medijskih trendov in apetita kapitala. V takem kontekstu pa se vsaka sporočilnost zlahka spervertira do absurda. Zato se nenehno dogaja, da je tako modno »gledati s srcem« in ob tem brez milosti udarjati naravnost med oči. Kaj je torej z »estetiko resnega« v otroški poeziji? Je »estetika grdega«, gravža, morda zaželena prav zato, da bi prikrla odsotnost estetike resnega? Resno namreč že po naravi velja za grdo in nezaželeno. – Zakaj torej ne grdo resno, ampak grdo gravž, saj je slednje prej domena dobrega želodca kot poezije? So otroci zgolj igračke v rokah otročjih pesnikov? – Če to drži, potlej logika jezikovne igre v otroški poeziji ni le presežena, ampak brez vsakega smisla. Jezikovna igra že po definiciji obstaja, dokler sta živa jezik in poezija. Brez jezikovne igre poezija pravzaprav sploh ni mogoča, posebej še poezija za otroke.

Ali otroci ne potrebujejo več poezije?
Je morda ne berejo več? –

Obiski po šolah in knjižnicah kažejo nasprotno. Prav poezija je med otroki izredno priljubljena, kar se navsezadnje kaže tudi v poplavi pesmic v revialnem tisku. Vendar pa pri tem ne bi smeli spregledati problema, ki zadeva kvaliteto objavljene poezije – za tisti znani, a tolikokrat zlorabljeni postulat, da je za otroke tudi najboljše komaj dovolj dobro. Žal se zdi, da se tega bolj zavedajo otroci, kot odrasli. Pesmice, katerih avtorji so otroci, (največkrat objavljene na zadnjih straneh otroških revij) po kvaliteti nimalokrat daleč presegajo »poezijo«, ki jo v istih revijah objavljajo pesniki. Ob tem, ko zmeraj budni vzgojitelji in pedagogi družbe z dvignjenim prstom nenehno opozarjajo pesnike, naj pišejo preprosto, manj poetično, skratka poenostavljeno poezijo, če se le da brez jezikovnih in besednih iger, metafor in drugega pesniškega balasta – kar se da nepesniško torej. Kaj torej usiha – moč pesniškega jezika ali toleranca kapitalskega trga do poezije, ki je pravzaprav srce poezije sveta?

Na zastavljena vprašanja o mladinski poeziji torej ni ne modrih ne enoznačnih odgovorov. Ostaja pa upanje in tu in tam želja, da vendarle nismo čisto pri koncu s »potovanjem na konec jezika«. Morda se kljub vsemu skriva kje kakšna nova logika jezikovne igre, tihotapsko prikrita v navidezni nelogičnosti. Od nas je odvisno, ali jo bomo znali in hoteli prepoznati. – Tisti, ki poezijo pišemo, tisti, ki jo berejo in tisti, ki jo tiskajo. Meja med odraslo in mladinsko poezijo je morda res tako močno zabrisana, da je ni več umestno upoštevati – posebej v času, ko naj bi vsi živeli in umrli trajno mladi. Paradoksalno pa je, da ob tej poluciji mladosti zapostavljena in odrinjena počasi izginja otroška poezija – češ, da morajo otroci čimprej odrasti. Dopusčamo si trajno mladost in jemljemo otrokom pravico do edinega otroštva. Smo odrasli

samo nedorasli otroci ali otroci prehitro zrasli odrasli?

Dane Zajc:

Vsak otrok doživlja težke in grenke reči. Nekateri več, nekateri manj. Ob misli na svoja zgodnja branja se spominim, da so me privlačile skrivnostne, tudi mračne zgodbe ali pesmi. Mislim, da je pripovedovanje ali pisanje samo veselih zgodbic in pesmi za otroke lahko zapeljujoče. Otroek je namreč potencialni odrasel človek, ki se mu življenje ne bo samo smejalo.

Po drugi strani je resna, trezna in tudi žalostna zgodba za marsikaterega otroka, ki doživlja svet osamljeno in ne more razumeti tistega, kar se mu dogaja, potrditev, da njegovo, njemu samemu tuje in skorajda posmeha vredno občutenje prebivanja, ni nekaj skritega in zavrženega. Mogoče mu bo zgodba, ki ni napisana po merilih zgodbe ali pesmi za otroke, pomagala razumeti težavo, iz katere sam ne najde izhoda.

Andrej Rozman Roza:

Oči na pecljih in jezik za zobmi

Naj za začetek povem, da sem med pesnike za otroke padel nehote. Ko je bil Boris A. Novak urednik pri *Kurirčku*, je vanj vključil nekaj mojih gimnazijsko-študentskih besednih igrice, ki sploh niso bile napisane za otroke, ampak sem imel, ko sem jih sestavljal, v mislih ruske futuriste in efekt, ki ga bom naredil na bralce oziroma poslušalce literarnih nastopov. Nakar ti grejo končat v literarni reviji za najmlajše! Očitno sem res infantilna duša. A ne mislite, da me to spoznanje kakorkoli prizadene. Pravzaprav si upam celo pomisliti, da imamo taotrožji več intuicije kot vse ponosne muškarčine skup.

Boris me je povabil k nadaljnemu sodelovanju in ker sem takrat že imel otroka, sem na pisanje za otroke gledal skozi konkretno izkušnjo komuniciranja z njim. Pisal sem torej tisto, kar se mi je zdelo, da bi utegnili otroke njegovih let zabavati, in pesmi, preden sem jih oddal, svojemu desetletniku prebral in glede na njegovo mnenje nekatere zavrgel in druge popravil. Tako je nastala zbirka *Rimanice za predgospodiče*. Glede na to, da je Boris nehal biti urednik, bi pri tej knjigi mogoče tudi ostalo, če me ne bi poklicala Nataša Bucik in me povabila k *Cicibanu*.

Urednice in uredniki me skratka vabijo, jaz pa pišem. Ali pa tudi ne – če nimam časa, ker pišem nekaj drugega, prav tako naročenega, le da od bogatejših medijev, kot so revije in knjige za otroke. Kot človek, ki od lastne literarne produkcije živi; svoje delo namreč izbiram tako glede na kreativne užitke kot glede na finančne obete.

Kar se kreativnih užitkov tiče, jih literatura za otroke prinaša precej. Se pa včasih tudi dogaja, da mi tekste zavrnejo, češ da so prezahtevni ali vsebinsko nesprejemljivi – ko na primer zagovarjam medveda, ki ukrade gorskemu kolesarju kolo. Kar pa se denarja tiče, literatura za otroke prinaša spodoben denar šele na dolgi rok – če ga seveda doživita tako ona kot avtor. Za prvo objavo ali natis v učbeniku pa so honorarji za nekoga, ki verze pili in guli tako počasi, kot jaz, prav nesramno majhni. Zato na primer ugank, ki jih sestavim, sploh ne objavljam več.

Dodaten finančni motiv avtorjem se po novem sicer kaže v knjižničnem nadomestilu, a kljub temu bi lahko rekel, da je slovenska poezija za otroke bolj hobi kot poklic. In ker so moje pesmi težko prevedljive, se zadnje čase, potem ko sem se odvadil kajenja in pretiranega pitja, odvajam tudi od rim in se trudim pisati kratko prozo. Po eni strani resnično v upanju, da z njo mogoče presežem domače loge,

po drugi pa tudi zato, ker sem mnenja, da je treba vedno znova začeti znova in je najhujše, kar se zgodi umetniku, da začne ponavljati samega sebe.

A naj mi bo zdaj, po tem prvem delu o samem sebi, dovoljeno spregovoriti še o tem, kaj si mislim o prihodnosti slovenskega pesniškega jezika za otroke nasploh.

Seveda vem, da se bo vedno znova pojavil kak nov, svež osebek, ki bo v slovenščini pisal odlične pesmi za otroke. Poznam jih celo nekaj rahlo mlajših od sebe, ki jih zelo cenim. Je pa hkrati dejstvo, da jih je malo. Zato bi se Slovenci po mojem morali zavedati nitke, na kateri visimo.

Mogoče se nam sicer ni treba bati za prihodnost jezika, se bi pa po mojem mnenju morali resno bati za jezikovno in komunikacijsko kvaliteto te prihodnosti. Da pri nas ni bilo nobenega nadrealizma, da je bil Podbevšek naš edini futurist, da se dela tak cirkus iz Kosovelovih konstruktivizmov, ki so bili v času, ko bi morali vplivati na slovensko zavest, Slovencem neznani, so po mojem skrb zbujajoča dejstva. Kot je skrb vzbujajoča absolutizacija Prešerna in Cankarja. Kaj bi bilo, če po naključju v času rojstva naroda ne bi imeli niti Prešerna, se rajši sploh ne vprašam.

To pomanjkanje širine in povečevanje (poenostavljenih) posameznikov se seveda pozna v naših glavah. Poznale se bodo tudi posledice dejstva, da otroci gledajo vse več tujih programov, ki jih komajda razumejo. Prepričan sem, da je kvaliteta našega jezika resno ogrožena. Saj nimamo niti jezikoslovcev, ki bi jim verjeli! Jezikovna zavest je katastrofalna – ne zato, ker bi se ljudje ne trudili za čisto slovenščino, ampak prav zato, ker se zdi, da imajo s slovenščino največ veselja, kadar jo pucajo in pilijo, namesto da bi jo uporabljali za komunikacijo in izražanje samih sebe. Jasno je, da se Primorci in Prekmurci brez skupnega jezika ne bi razumeli. Vendar skupni jezik ne

sme biti samo knjižni, ampak tudi živ. Da postane živ, pa je potrebna predvsem popularna produkcija – od popevk do teve nadaljevanj in filmov. Pa nam to v naši mladi Suvereniji uspeva?

Bojim se, da ne prav zelo. Če smo poštene, moramo priznati, da smo se za lastno državo odločili predvsem iz ekonomske računice. Nismo več prenesli tiste hiperinflacije in občutka, da naš denar odteka v druge republike. V odcepitvenih časih je bila sicer omenjana tudi kulturna ogroženost, a hkrati takoj po osamosvojitvi tudi zmanjšana proračunska sredstva za kulturo. Zato se zdi, da je kultura za to državo svoje že naredila in so ji potrebni le še za reprezentančni blišč in podžigajoče strasti in sovraštva, brez česar politiki očitno več ne znajo pridobivati volilcev.

Pa seveda zaradi ohranjanja socialnega miru med kulturniki. Koliko je samostojni Sloveniji do slovenske kulture, pove število otroških filmov, ki jih posnamemo na leto.

In kaj ima s tem moč pesniškega jezika v mladinski književnosti? Absolutno vse. Gre za en in isti jezik, ki je povezan v neločljivo celoto. Če uporabnika ne zadovolji, se počuti hendikepiranega in nevoščljivega večjim in boljšim. Želi si postati nekdo drug. Lahko se sicer pišejo in tiskajo odlične otroške pesmi, a če bo tehnično in finančno zahtevna produkcija v slovenskem jeziku utionila v močvirju duhamornega podpovprečja, bo narod izumrl na toplem, udobno zleknjen vsak pri sebi doma, ob gledanju zanimivejših programov v tujih jezikih.

SVEŽINA DUHA PRI PETINOSEMDESETIH

Ob življenjskem prazniku prof. Petre Dobrila

Kadarkoli se spomnim na prof. Petro Dobrila, pedagoško svetovalko na Zavodu za šolstvo v Ljubljani, se spomin najprej ustavi v Beli krajini, v Vinici. Bilo je to junija 1978, ko je prof. Petra Dobrila kot predsednica Zveze bralnih značk Slovenije organizirala zbor slovenskih

značkarjev ob stoletnici Župančičevega rojstva. Še zdaj vidim dolgo kolono značkarjev, ki se je vila po Vinici – s številnimi transparenti, ki so upodabljali posamezno bralno značko, najbolj zvesti značkarji, ki so vsa leta osnovnega šolanja brali, pa so še dolgo obujali spomine,

